

Várallyay Gyula

Visszaemlékezés 1956-ra

1956 októberben másodéves mérnökhallgató voltam a Budapesti Műszaki Egyetemen. Vidéki városból jöttem, így a Műszaki Egyetemhez tartozó Bartók Béla úti Vásárhelyi Pál diákotthonban laktam.

Miután az egyetemisták visszatértek a nyári vakációról, Budapesten a hangulat gyorsan megváltozott. Rajk Lászlónak, a volt kommunista vezetőnek és az 1949-ben kezdődő koncepciók áldozatának újratemetése után hamarosan megingott a hatalom. Sok egyetemista részt vett a több mint százezres tömegben Rajk temetésén.

A MEFESZ (Magyar Egyetemisták és Főiskolások Egyesületeinek Szövetsége), egy 1946-ban létesített demokratikus diákszervezet, újra megalakult október 16-án a Szegedi Egyetemen. A hivatalos diákszövetség, DISZ (Demokratikus Ifjúsági Szövetség), nagygyűlést hívott össze az egyetemünkön október 22-én. Ez a nagygyűlés az egyik legdöntőbb esemény volt azokban a napokban, és – a mából visszatekintve – egyértelműen közvetlenül a forradalom kirobbanásához vezető események egyik legfontosabb eleme volt. Egy-két ezer résztvevő közt én is jelen voltam a központi Aulában tartott gyűlésen.

Gyűlés a Műszaki Egyetemen

Ezen a gyűlésen, amely délután fél háromtól éjfélig tartott, három hallatlanul fontos dolog történt. Emlekezetünk óta ez volt az első gyűlés, ahol a kérdések és felszólalások nem előre megtervezett és a rendszert dicsőítő szövegekből álltak. Hanem a tömeg követelésének eredményeként mindenki szabadon hozzászólhatott és kérdéseket tehet fel. Így eshetett meg, hogy a két szegedi egyetemista, akik azért jöttek, hogy előadják új kezdeményezésüket, a MEFESZ megalakítását, szabadon szólhattak a nagygyűléshez. Ekkor az egyetemi párttitkárság és Marxizmus-Leninizmus tanszék testületileg kivonult, mivel nem tudták lenyelni egy demokratikus gyűlés “anarchiáját”, amit egyáltalán nem vártak, és amivel nem is tudtak mit kezdeni. A nagygyűlés közfelkiáltással döntött, hogy a Műszaki Egyetemen is megalakítjuk a MEFESZ egyik helyi szervezetét.

Az este során, egy dadogós kollégánk egy igen merész kérdést vetett fel: “Miért tartózkodnak még mindig szovjet csapatok az országban?” Kollégánk, Bálint András, negyedéves mérnökhallgató volt, a mi kollégiumunkban lakott. A síri csendben, ami kérdését követte, mindenki a szokásos gyanakvással nézett szomszédjára, ő vajon miként reagál? Mégis, egy-két másodpercen belül, mindenki tele tüdővel, kórusban üvöltött: “Ruszkik, haza!”. Ez, a nyilvánosság előtt nem hangzott el egyetlen egyszer sem az elmúlt tizenegy év alatt, és most zengett tőle az egyetem, és talán a főváros egyik legtekintélyesebb terme. Ettől a radikális követeléstől már nem volt visszaút a korábbi DISZ-világba.

Az éjszaka hátralévő óráiban a gyűlés elfogadta a híres 16 pontot, amely a diákság követeléseit foglalta össze, és azt is eldöntötte, hogy másnap néma felvonulást rendezünk a Bem szoborhoz, s ezzel kifejezzük simpatáinkat a lengyel munkásokkal Poznan városában. Ugyanis, akkoriban ott komoly nyugtalanság uralkodott, és annak híre gyorsan elérte a szomszédos országokat.

Röplapok

Borzasztó fáradtan hagytuk el az Aulát éjszaka, de visszatérve a kollégiumba, nekiálltunk gépelni a 16 pontot, hogy másnap reggel kioszthassuk az utcán. A kollégium igazgatója, aki párttag volt, megengedte az irodájában lévő írógép használatát, papírt és másolópapírt adott az éjszakai műszakra...

Reggel lementünk az utcára és feltűztük rajszeggel a 16 pontot a fákra a Bartók Béla úton. Amikor felszálltam a villamosra, a kalauz így szólt: nem a jegyét kérem, hanem az egyetemisták felhívásának egy példányát... A város lassan egy méhkaszhoz hasonlított, izgalommal és elvárásokkal tele.

A sorsdöntő napon, október 23-án délután diákok ezrei meneteltek a Bem szoborhoz. Én is közöttük voltam. A szobortól az Országház elé mentünk, ahol a tömeg Nagy Imrét akarta hallani – ő volt az egyetlen, valóban népszerű kommunista az országban. Több mint százezer ember gyűlt ott össze, és többen a pártlap, a Szabad Nép példányait égettük, amíg meg nem jelent az erkélyen. De láthatóan félnék volt, a tömeget “elvtársaknak” szólította, mire kifütyülték és lehurrogták. Erre így szólt: “Honfitársaim” – és azonnal megéltjezték. Bár nem voltunk teljesen megelégedve azzal, amit tőle hallottunk, mégis reményekkel hagytuk el a teret.

De a remény nem tartott sokáig. Ebben az esti órában már elhangzott az első lövés a rádió épületénél, ahol diákok be akarták olvasatni a 16 pontot, de megtagadták tőlük. Közben ledöntötték a visszataszító Sztálin szobrot, és a harcok a városban máshová is áttértek. Én már csak a rádió közelébe juthattam el, a Nemzeti Múzeum sarkához, ahol a tömeg fedezéket keresett az ávósok géppisztolysorozatai előtt.

Szemeink előtt született meg a forradalom.

Tűzharc

Már két napja folyt a harc, amikor a kollégiumi Forradalmi Diákbizottság vezetőjével Pestre igyekeztünk. A Petőfi hídon mentünk át, mivel az oroszok a civileket csak ezen a hídon engedték át. A Szentkirályi utcai kollégiumba igyekeztünk, hogy kapcsolatba lépjünk ottani diáktársainkkal, s egyeztessük véleményeinket a fontos kérdésekben. Útközben a Bakáts téren a templom előtt egy szovjet tank állt. Nekiindultunk, hogy átszeljük a teret, de egyszerre valami hallatlan ribilló tört ki, s mi levetettük magunkat az aszfaltra, és láttuk, hogy a tank belelőtt a templom egyik tornyába. Rohantunk a legelső utcasarok mögé, de mivel hallottuk, hogy a tank csikorogva elindul az utcán, tovább futottunk. Jól jellemzi az akkori akasztófahumort, amint egy kánpuban meghúzódó fiatal kikiabált az utcára: “Ide ne löjjenek, itt emberek vannak!” Mi pedig meg sem álltunk a Boráros térig, ahol korábban a hídon átkeltünk.

A téren az egyik épület előtt siettünk el, amikor egy középkorú férfi ránk szólt: “Maguk diákok, ettek ma már valamit? Jöjjenek be a kapualjba, itt biztonságban lesznek és adok valamit enni. Tudják, én vagyok itt az épület házmestere.” Bevallom, ez nagyobb hatással volt rám, mint a Bakáts téri tank ágyúja. Közismert volt ugyanis, hogy a félelmetes budapesti házmesterek legtöbbje a háború végén a nyilasok besúgója volt, később pedig új mestereik, a kommunisták szolgálatába álltak.

Szolidaritás

Ez a kis történet csak egy, a sok közül, ám kitűnő példa, ami jól mutatja, miféle szolidaritás uralkodott a magyarok között a forradalom napjaiban – a fővárosban, a kis falvakban, és vidéki városokban, az egész országban; az utcákon, munkahelyeken, üzletekben, kórházakban, pékésgekben és tovább sorolhatnák minden olyan helyet, ahol több mint két ember összeverődött. A szolidaritás érzése mindenkivel szemben, akiket nem is ismertünk.

Szinte valami természetfeletti magasfeszültség hatott az emberek szívére, tudatára és eszére. És ennek mindannyian tudatában voltunk. Semmi felemelőbbet nem éltem meg soha, mint akkor az idegenekhez kötődő és velük megosztott összetartozás örömet.

Forradalmi diákbizottság-nemzetőrség

A harcok negyedik napján elkezdtem segédkezni a kollégium Forradalmi Diákbizottságában. Szeretetcsoomagok érkeztek nyugatról a budai Kelenföldi pályaudvarra is, ami nem esett túl távol a Műszaki Egyetemtől. A MÁV-tól felhívták a Diákbizottságot, oldanánk meg a problémát – szállítsuk el a csomagokat és osszuk szét a lakosság között.

Nos, szükségünk volt ehhez egy teherautóra. Lementem az utcára a kollégium elé és egyszerűen leállítottam egy teherautót. Az őszülő sofőr fejével igenlően biccentett a kérdésre: “Nem dolgozna a Forradalmi Diákbizottságnak?” Kedves, jó indulatú ember volt, nyílt tekintettel. Látszott, örült annak, hogy valami érdemlegeset tehet az ügyért, de rögtön figyelmeztetett bennünket, gyerekek, benzin nélkül nem sokra megyünk. Erre, a Diákbizottság vezetőjével átmentünk az utca másik oldalán lévő laktanyába és a forradalmi diákság nevében benzint kértünk. A parancsnok beleegyezett. Sofőrünk naponta tankolt hát szükség szerint, de az egyik napon, amikor Győrbe indult volna egy vagon nyugati holmiért, megtagadták tőle a benzint a laktanyában. Átszaladtam az utcán és kérttem a parancsnokot. Emlékeztettem egyezségünkre és hogy a benzin a forradalmi diákság munkájához szükséges, hogy elláthassuk kötelességünket. Azt mondta, minden rendben, de mostantól alá

kell írnom egy elismervényt, ha a laktanyában tankolunk. Persze egyre többet tankoltunk náluk, mivel egy-két napon belül már szereztem a Bizottságunknak egy kis autóbust is, még egy autót és tíz motorbiciklit – ez utóbbiakat a Zombolya utcai rendőrségtől rekviráltuk a Forradalmi Diákbizottság nevében, és büszkén írtam alá egy dokumentumot, amiben elismertem a rendőrség hazafias segítségét a vadonat új motorbiciklik átszolgáltatásával. Egyszerűbben kifejezve, aláírtam egy átvételi elismervényt a rendőrök parancsnokának.

Ezután motorizált Bizottságunk hatékonyabban tudta ellátni feladatát az újonan megszervezett Nemzetőrségben és a lakosságtól jött kérések teljesítésében. Egyik este, amikor már sokan fegyveres nemzetőrök voltunk a diákszállóban, egy család hívta a Bizottságot a Sasadi útról, segítsünk békét teremteni két szomszéd között, mert egyikük gyanús volt, az ÁVO kötelékeiben szolgált és félelmetes alaknak tartották. Beültünk sofőrünkkel és kihajtottunk a helyszínre. Kisült, egyikük sem volt ávós, de borzasztóan rossz szomszédi viszonyban álltak. Szerencsére bíztak az egyetemistákban, megszívlelték intelmeinket és megértették, le kell zárni a vitájukat, mert ezekben a megpróbáltatásokkal teli napokban mindenkinek fontosabb dolgokkal kell foglalkoznia, mint a szomszédokkal veszekedni. Mindkét fél megköszönte közbenjárásunkat.

Miközben büszke voltam a Bizottságban végzett szerény munkámra, november 4-e után hamar rádöbentem, fel kell mérjem fiatal és lelkes forradalmárként elkövetett tetteim esetleges következményeit.

Szavak csatája

November közepére nyilvánvalóvá vált, hogy a forradalmat véglegesen eltiporták. Nem csak az utcai harcokat veszítettük el, de az egyetemisták követeléseit is megghiúsította a hatalom, pedig azok az egész társadalom támogatását élvezve. Egyszerűbben kifejezve, egyre többet hallottunk visszaélésekről, letartóztatásokról, és lassan a keserű kiábrándulás váltotta fel a győztes forradalom emelkedett, reményteljes napjait. Mindezek ellenére, még sokan, köztük bátor diákok, készek voltak folytatni a küzdelmet, akár a szavakba vetett hittel is, hogy életben tartásuk a forradalom eszméit.

Azok a diákok, akik mint jómagam is, november közepén elhagyták az országot, bizonyosan vindikálva érezhették magukat még ha nem is a hónap végére, akkor januárra, de legkésőbb 1957 áprilisára, amikor a MEFESZ-t beolvasztották az új államapparátusba. A KISZ (Kommunista Ifjúsági Szövetség) átvette az ügyek intézését a párt hatalom felügyelete alatt. Több diákot azonnal kivégeztek, a börtönök pedig megteltek.

Magyar diákok kongresszusa az Egyesült Államokban

Amerikába 1957 január 17-én érkeztem hajón, az amerikai tengerészet brooklyni kikötőjébe. Hamarosan Bostonba kerültem, ahol egy igen exkluzív helyen, a Commonwealth Avenu-n, az Algonquin Club-ban mosogattam. Még ma is ugyanott áll a kitűnően karban tartott, disztintív szürke épület. Miután áprilisban sikeresen meginterjúvoltak a Harvard Egyetemen ösztöndíj-ügyben, már nem maradtam sokáig a Club-ban – öreg magyar főnököm bánatára, aki igen bízott bennem. Postahivatalnok volt a Monarchia idejétől egészen 1944-ig. Elmentem angolt tanulni, hogy az őszi szemeszterben elkezdhessem tanulmányaimat és ne bukjak el.

Miközben még mosogatóként dolgoztam, részt vettem a magyar egyetemisták első amerikai kongresszusának az előkészítésében Lipták Bélával és Péterrel, Szacsavay Mártával, Németi Edével és Gajári Bélával együtt, Cambridgeben, Massachusetts államban – a kongresszust a Chicagói Egyetemen rendeztük júniusban. Az Észak-Amerikai Magyar Egyetemisták Szövetségének törvény előtti bejegyzésénél alapító tag voltam, és a következő évben alelnöknek választottak Nyíri Gyula néven – otthon maradt szüleim miatt vettem fel ezt a nevet, hogy ne provokáljam a hazai hatóságokat.

A diákszövetségi munka majdnem teljes időt igénylő tevékenység volt. Késő este jártunk sokszor az irodába leveleket diktálni, körleveleket fogalmazni, címlistánkon dolgozni, stencilezni a szétküldendő anyagokat stb. Hogy tudtuk ezt végigcsinálni, nem is tudom. De szerencsére volt eredménye és teljes odaadás csináltuk. Nem érdekelt bennünket, hogy autót vegyünk és szoba- és iskolatársainkkal igen kevés időt töltöttünk. Tovább ügyködtünk 1956 eszméiért. Egyik legjobb barátom, aki sajnos már nincs közöttünk, arra a kérdésre, “Hogy élnek, maguk diákok?”, viccelődve egy kérdéssel felelt: “Hát élet ez?” De, meggyőződésünk szerint tettük a magunkét.

Az 1958-59-es tanév alatt megbízott elnök lettem és Olgyay Györggyel együtt intéztük a szövetség mindennapos munkáját, majd több más diák közreműködésével megszerveztük az évi kongresszust Athensben, Ohio államban. A Genfben székelő Szabad Magyar Egyetemisták Szövetsége (jobban ismert, angol nevének

rövidítése: UFHS), amely tizennégy országban működő menekült magyar diákszövetségek csúcsszervezete volt, delegációt küldött kongresszusunkra, és megkérdezték, nem lenne-e kedvem elnökjelöltként indulni az őszi kongresszusukon. Miután Harvardon, Kirkland House-ban megbeszéltem egy kivett szabad év lehetőségét St. Claire professzorral, közöltem Szokolóczy-Syllaba Jánossal, elfogadom a jelölést.

A következő másfél év életem egyik legizgalmasabb és tanulságosabb időszaka volt – nem csak akkori, de mai szemmel nézve is. Elődöm, Mihályi Géza teljes támogatásával megválasztottak elnöknek október 21-én a Donaueschingenben tartott kongresszuson, a Duna forrásánál. Képtelenség lenne itt elmondani, mi mindent érték el a magyar menekült diákszervezetek és diákok egyénileg három földrészen 1957-1966-ban. Egy 240 oldalas könyvet írtam az '56-os emigráns diákmozgalom tíz évéről, de alig jutott hely a különböző tagszövetségek tevékenységeinek ismertetésére. "Tanulmányúton" – az emigrána magyar diákmozgalom 1956 után címmel kiadta a Századvég és az 56-os Intézet 1992-ben. Könyvem egy tanú jelentése – nem könnyen olvasható regény, hanem inkább a történetek tanulmánya.

Az UFHS később felvette a MEFESZ nevet, és tovább képviselte az 1956-os követeléseket: a szovjet csapatok kivonását, függetlenséget, semlegességet, szabad választásokat és demokráciát, és szociális igazságot mindenkinék. Mindent megtett, hogy ismertesse a november 4-e utáni megtorlásokat és a szovjet megszállás tényét. Szervezetünk közel hétezer diákot képviselt, és 1957-65 között baráti megfigyelő státusban vett részt az összes Nemzetközi Diákkonferencián, ahol hetven ország nemzeti diákszervezete képviseltette magát. 1960-ban, a Nemzetközi Diákkonferencián Klostersben, Svájcban, figyelmeztettem a harmadik világ diákvezetőit, hogy "a magyar diákság több mint egyfajta elnyomó diktatúrát ismert meg a XX-ik században, és már ezért is elkötelezett demokraták". Nemcsak hogy elismertek bennünket, de a Konferencia táviratban követelte a magyar kormánytól Bibó István, a forradalmi kormány börtönben sínylődő beteg államminiszterének szabadon bocsátását.

Szintén célunk volt a menekült magyar diákok érdekeit képviselni – minden fórumon, ahol támogatásukról és ösztöndíjaikról döntöttek. Fő szándékunk az volt, hogy elősegítsük, minél több magyar diák és minél hamarabb befejezhesse a tanulmányait. Ezzel tartoztunk önmagunknak és szülőhazánknak egyaránt. Mivel otthonról komoly szellemi deficittel érkezünk nyugatra, találkozókat rendeztünk elismert magyar és külföldi entellektüelek részvételével napjaink komoly kérdéseiről, valamint a magyar kultúra és történelem kérdéseiről – hogy ledolgozzuk az ötvenes évek egyoldalú oktatásából fakadó hátrányunkat.

Visszatekintés

Visszatekintve ötven év távlatából, egy kivételezett sors gyümölcseit élvezem: magyarok ezreivel együtt egy olyan nemzedékhez tartozom, amelyik saját ifjúságának leghőbb vágyait látja megvalósulni – Magyarország egy szuverén, demokratikus ország lett. Most azokat kell segítenünk, akik javítani tudnak a magyar demokrácia minőségén, hogy teljes mértékben élvezhesse az ország a nyugati integráció előnyeit.

Várallyay Gyula

Miután elhagyta Magyarországot 1956-ban, tanulmányait a Harvard Egyetemen és a Massachusetts Institute of Technology-n fejezte be. A világszerte működő 56-os magyar emigráns diákszervezet elnöke volt, és később több amerikai-magyar szervezet tagja. Nyolc éven át Ázsia, Afrika és Dél-Amerika fejlődő országaiban dolgozott egy nemzetközi konzulens irodával, és több mint 29 éven át a Világbank munkatársa volt. Az Amerikai-Magyar Koalíció igazgatósági tagja, továbbra is nemzetközi konzulensként dolgozik és Magyarországon újságokban, folyóiratokban publikál. Budapesten és Washingtonban él.